

D. De Vries, Talia Pffefermann, "The Making of a Woman-Worker." In: a reprinted edition of Henya Pekelman, [The Life of a Woman-Worker in her Homeland, 1935], (Tel Aviv: Kineret, Zmora-Bitan, Dvir, 2007), pp. 199-217 (In Hebrew).

היוועצראותה של פועלת

מאת דוד רה פרים וטליה פפרמן

חיי פועלת בארץ יצא לאור ב-1935 בהוצאה פרטית של המחברת, שהיתה אז בת 33. בעיניהם של חוקריה של החברה הארץישראלית, בפרט אלה שעוסקים בחקר מוגדר ונשים ביישוב, נטאש החיבור כמעט שמהזק את המרובה, כאחד מהמקורות האוטנטיים החשובים אודות התנשות של נשים ועוברות בשנות העשרים של המאה העשרים. כבדידותה של המחברת כך גם הספר. כשבורסם לא נכתב עליו דבר, וממעט העותקים שנתרמו לנו זכו אלא לאוצרדים מעטים של החוקרים ש"גילהו" כיובל לאחר שחוכר לא ארגוני הנשים בישוב ולא ארגוני הפעולות בתנועת העבודה אימץ את הספר והתיחסו אליו, אף לא ב-1940, כאשר הלה המחברת לעולמה¹.

בת 38 הייתה הניה פקלמן בשם קץ לחיה, חמש עשרה שנים לאחר מות בתה התינוקת תקווה. היא הייתה סדרנית בקולנוע אסתר בכיכר דיזינגוף שבתל-אביב, ובchodשים האחרונים לחיה ניסתה ללא הצלחה לקבל באמצעות מועצת פועל תל-אביב עבודה מכנית יותר כפועלת ניקון. הקשו עליה גם החוכות שניצבעו מהוצאת החיבור לאור כמה שנים קודם לכן. היא הותירה אחריה בעל, משה בעל-טקסה (שכתב את אחרית הדבר), ואת ציפורה ביתה (השניה) שנולדה בסוף 1928, לאחר שמאותים סיפורו הרברים שכתבה. מאז נאלם הספר והושכח, על אף עוצמתו, ואולי בגיןה, הוא לא מצא מקום בספרות הזיכרונות הקונגנית של המפעל

1. לירעה על מותה, ראו דבר (21 בינואר 1940), ו-Palestine Post מאותו יום. משה בעל-טקסה נפטר ב-1964.

הציוני ושל תנועת העבודה, ובכך התקבע לדורות הכאב שהוא מביע. היסטוריה של עובדים ועובדות אפופה בדרך כלל בדממה. לעיתים מופר השקט – במחאה, בשבייה, בתהלהכה, באיזושהי הנפת גול. לרוגע זוכה חברה, זוכים ההיסטוריה שליה, בבחירות חריגת שיצר "הרעש האברטוי" זהה. לא לחברה ולא לחוקרייה נהיר אם הקובלנה והזעם היו מנת חלקם של רבים יותר, משום שמאפל המילום והגשות שנפרץ לרוגע יבש במהרה, והאנשים הפשוטים שנשאווהו חזרו לדמות הימים ולשאון ההתנצלות של מנהיגיהם. פקלמן וחיבורה מאשימים זאת אך גם ממחישים שהנעלם מההיסטוריה עשוי לשוב ולהAIRה באור עז.²

במה חשיבותו של הספר של הניה פקלמן להיסטוריה של החברה הארץישראלית ולההיסטוריה של עובדות ועובדים בפרט? בראש ובראשונה יהודו של הספר נובע מעצם נדרותן של אוטוביוגרפיות של עובדים בתחום מעצבת וו של החברה הארץישראלית. מזה זמן משמשות אוטוביוגרפיות מקור חיוני למחקר, ולצד ביוגרפיות – בדרך כלל של אנשי אליטה – הן התגבשו לסוגה עצמאית ויחודית בפרשנטיבית האישית שלהם ובהבלטה המקומם של היחיד בהיסטוריה. אוטוביוגרפיות של עובדים, מעין תחתחות בתוך סוגה זו, שימשו תמיד מקור חיוני לבחינת אירועים ותהליכי היסטוריים "מלמטה", כפי שנחוו ונפתחו על ידי אנשי חולין ומשתפים מן השורה. אי ידיעת קרווא וכותוב, חוסר מודעות וקשיי פרנסת, גרמו לכך כי סיפוריהם הנכתבם על ידי עובדים נדרירים למדי, גם בארץות אדרות. השיבות מכתן של יצירות אישיות אלה הוא בהציגו של ראייה אלטרנטיבית של ההיסטוריה, אף שעתים הן מצטרפות לסיפור המקביל ובכך מבטאות את רצון הכותבים לאחרת השורה, להצטרכם כביבול לمعنى קולקטיבי מודמיין, שרבותם המשותף והסוציאלי והוא מופיע על קונפליקט.³

.2. מכתב מעין-ידה לטיר לדור דה פריס, אוקטובר 1993; הוועד המבקר בהסתדרות לוער הפועל מועצת פועל תלא-אביב, 6 במרץ 1939, מכון לבון, 1-372-1-372; דבורה ברנשטיין, "בין האשה-האדם ובין אשתי-הבית: אשה ומשפה בזיכרון הפועלים היהודי העירוני בתקופת היישוב", בתוך א. רם (עורך) החברה והשרה: היבטים בiekوتים, תל אביב: בידות, 1993, עמ' 92-101; דבורה ברנשטיין, אשה בארץ-ישראל: האשאה לשווין בתקופת היישוב, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1987.

.3. Mary Jo Maynes, *Taking the Hard Road: Life Course in French and German Workers' Autobiographies in the Era of Industrialization*, Chapel Hill: University of North Carolina Press 1995

שנית, כתיבה אוטוביוגרפית של נשים עובדות נדירה אף יותר מזו של גברים ועובדות. ככל שהלכה תנועת העבודה הארצישראלית וירדה מקרנה הפוליטית ומעוצמתה בתנועה חברתית, כך הילך ונידלד הביטוי האישי האוטוביוגרפי של נשים שהייתה להן זיקה להסתדרות, לתנועות פוליטיות, למפלגות בגון מפא"י, ולקלילות עובדים במקומות שונים. את מקומו חפס הביטוי הצבורי והפורמלי של ההסתדרות ושל תנועת הפעולות שפעלה במסגרתה. ספרה של פקלמן מבטא בצורה נדירה את הקול האיש שרווח בשיח בתנועת העבודה בשני העשורים הראשונים של המאה הקודמת, אך הוביל ובהדרגה נעלם בכתביו היובל והזיכרון המוסדיים.

לבסוף, זהו סיפור חיים, אשר בניגוד לסייעים אחרים הכתבים בעבר שנים, ובפרט פקטייה של חיים שלמים, נכתב בסמוך לזמן האירועים. לעובדה זו השפעה ישירה על סגנון של הספר ועל עצמת הרגשות המובאים בו.⁴

הקשרים חברתיים ופוליטיים

חינויו של הספר מקור היסטורי נובעת לא רק מנדירותו אלא גם מההקשרים שבתוכם נכתב. הנה פקלמן הגעה מברזיל (במורוח מולדובה) לארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה, שעה שהתגלע פער בין הגידול במספרן של הפעולות היהודיות לבין העדרו של מסדר שיכול היה לארגנן, לייצג ולדאוג לאינטלקטואלים יהודים ונשים וכפועלות. על רקע מרכזיותן של נשים בעשייה החברתית בעשור הראשון ללחימת העולם הראשונה, וחילוק האגול בהגירה לארץ בראשית תקופת המנדט, בלטו היעד היוומה וחוסר המשע של מפלגות הפעולים השליטות, אחדות העבודה והפועל הצעיר, ביחס אליהן. במהלך התעוררותה של הניה כפועלת פשוטה בחביה העירונית ובמושבות הנטימצ'ס פער זה. הסיבה לכך הייתה שבמקביל לגידול המואץ במספר העזרות העירוניות והחקלאיות בראשית שנות העשרים, ולא מעט תודות ללחץ מהפועלות עצמן, יסדו הפעילים ה سياسيים והאיגודים המקצועיים

⁴. טליה פרמן, "האישה העובדת שבראש הגירה הייתה המולחת: מגדר, עובדים ו齊ונות ב'חיי פועלות בארץ' (1935) להניה פקלמן", בעורת מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב 2005.

במסגרת ההסתדרות הכללית את מועצת הפועלות. מערכת ארגונית זו שפאה ליציג פועלות בשוק העבודה ובמקומות העבודה, ובתור כך לרבות את המהגרות לאירידאים הלאומיים והסוציאליסטיים של תנועת העבודה הציונית. הופעתה של תנועת הפועלות עוררה ציפייה לארגון המהגרות ובנות זוגם של הפועלים במסגרת ההסתדרות, אך גם תקווה רכה בקרבת הקבוצה החברתית שהניה פקלמן נמנתה עמה – פועלות אינדיבידואליות במגזר העירוני – לייצגן מול פועלים מתחרים ומעסיקים בשוק העבודה ובמקומות העבודה⁵.

היכולת של תנועת הפועלות להביא להקלת הייתה מוגבלת. מוסדותיה החברתיים והתרבותיים לא עמדו בלחץ העצום שהפעיל עליהם המספר הגדל והולך של עובדות ונערות, שהצטרכו להסתדרות בתוקפה זו של פריחת ענפי הבניין והמלאה בעיר הארץ-ישראלית, ושל הפרדרסים והטבק במושבות. זאת ועוד, חיבורה של פקלמן נחלה לאחר המשבר הכלכלי קשה שנמשך מסתיו 1925 ועד אביב 1928, שההתאוששות ממנו הייתה איטית. אז כבר היה חלקן של הנשים בכוח העבודה היהודי בארץ קרוב לזו של הגברים, וב-1930 אף הגיע מספר החברות בהסתדרות (שכירות, עובדות בשック ביתן ונערות עובדות) לכ- 40% מחברי ההסתדרות בערים. ה Helvetica הארגונית הייתה גלויה בתגובה הרוחנית המימוש. של תנועת הפועלות בשנות הגאות של העלייה הר比יעית הייתה רוחנית ממיושן. כושר הייצוג של הפועלות על ידי מועצת הפועלות נותר חלש. פועלות יהודיות רבות כפלמן, שעלו לארץ בעליות השלישית והרביעית (1919–1926), התקשו להיקלט בשוק העבודה ונעשו עיבוזות בית או תלויות למחיהן בזער בוגנות היהודית העירונית. המסדר הביוווקרטי בהסתדרות ובמוסדות הלאומיים של תנועה הציונית כלל לא העניק לנשים הדרמןת תעסוקתית שווה לגברים. ממשלת המנדט – המعظيم הגדול בשック הארץ-ישראלית – העדיפה עובדים גברים ונמנעה מהקיקה מגנה על עובדים ועובדות. כפי שמחיש ועמה של פקלמן, עוצמתם של גורמים אלה הדגישה את חוסר יכולת של תנועת העבודה ותנועת

5. לספרות מחקר נרחבת על הפועלות בתנועת העבודה ראו בעבודותיה של ברונשטיין, אשה בארכ'ישראל, ופרמן, האשה השובצת, לנחותים ראו Hanna Zacks Bar-Yishay, *Female Labor Force Participation in a Developing Economy: Pre-State Israel as a Case Study*, Ph.D. University of Minnesota

הפעולות בתחום לתרגם את הנוכחות של ארגוני נשים ושל נציגות הפעולות במפלגות הפעילות לתוצאות ממשות.⁶

התנסוותה של פקלמן לאורך שנים העשירות מאיורות אףוא את המתחים הללו בין מציאות הגירתיות וציפיות לאומיות, בין השתיכות לקהילה חדשה ואפליה מגדרית, בין נוכחות חברתיות מסוימות של נשים ועובדות לבין יצוג רפואי ותלות במסדרים הארגוניים – המפלגתיים והסתדרותיים – שగברים ניהלו. ההיסטוריוגרפיה של תקופת המנדט וזו העוסקת בהיסטוריה של נשים ועובדות בפרט, התיחסה אמם לא מעט למתחים אלה, תוך הסתמכות על החומר ההיסטורי העשיר שתנועת הפעולות הותירה אחריה, אולם קולו של הממסד הסתדרותי והמפלגתי נשמע בחומר ארכינו זה הרבה יותר מאשר קולו של הפרט, שנתר חסר הגדרה וצורה מוחשית. חיבורו של פקלמן חושף את המורכבות של מתחים אלה בציהרה יוצאה רופע דוקא משום בהיותו, מעצם היוטו מקור ראשון ואותנטי, אשר משמש את קולן של הנשים עצמן, שבוחרם הממסדי יותר כמעט שאין נשמע.

חשיבותו של קול זה לההיסטוריה החברתית של היישוב טמונה בעורש הפרטסקיביות שלו, הפעלית, המגדרית והלאומית-ציונית, ולא פחות מכך בסגנוןנו. על פניה מסרطנת האוטוביוגרפיה של פקלמן סיפר אופניינו של בני העלייה השלישית – מהילדות המזרח-אירופית, עבורה של פקלמן חושף את עלייה לארץ-ישראל באמצעות מגנוני תנועת החלוץ, ותהליכי היקלתו בה בעיר ובמושבה בראשית שנות העשרים. יתרה מזו, המעברים התקופתיים בספר וההתנסויות השונות של המחברת מצטרפים לסיפור-חיים אופניינים המופיעים בתכתוב הענפה של פועלים ופועלות עם המוסדות היישובים והסתדרותיים שבהם היו תלויים לצורך היקלטות. אולם הדרמה האישית

6. הפעורים משתקפים היטב בספרה של ערחה מימון, *חוויים שונים ונונת הפעועלות*, תל אביב: עינותו, 1956, עמ' 71-128; ראו גם בת-שבע מרגלית-שטרן, "למלכה אין בית, למלהן אין כתמי מעמדן של נשים יהודיות בשוק העבודה בארץ-ישראל המנדטורית", אבי ברAli ונהום קרילינסקי (עורכים), *כלכליה וחברה בימי המנדט 1948-1918*, שדה-בוקר: המרכז למודעת בז-גורין, 2003, 107-152.

7. לעולם הקהילתי שמננו באה פקלמן, ראו ליב כופרשטיין ומאריך קויטיק, מארקולשטי, יד למושבה היהודית בבייסראביה, תל-אביב: ארגון יוצאי מארקולשטי בישראל 1977.

שליליה מספרת המחברת, והדה-אידיאליות המשתקפת בה ביחס לעולמה המוסדי והקהלתי של תנועת העבודה בשנות העשרים, מונעות את הכללת הטקסט במבנים ובסוגנונות מוכרים של כתיבת זיכרונות על ידי עוברים ועובדות. סיפורה של פקלמן מאופיין בניסיון לייצר סדר בעולם כאוטי, והשלד הסיטורי הליניארי מבליית את ש.apפתה של המחברת לסדרת סיפור הרמוני עם התחלתה, פרקי מעבר ברורים וסופה, ובכך לזכת היגיון ומשמעות לזהותה האישית. ביצירה "סיפור" מהתוחו ובוهو של חייה היא לא רק מסדרת את חייה אלא גם מסכירה אותו ומקשת להבליט "مسקנות" שיש להן השלכות על "סיפור" רחב מזה האישי.⁸

שיפן ז'אנר נאורה, ב-1930, חשבות את התנסותיה חשיבות החיבור הorigine על כן מהתהום הפרטוי. פקלמן חושפת את התנסותיה של קבוצה רחבה של נשים עובדות, אשר הסרה הייתה ייצוג ארגוני ופוליטי ממשי, ועוד לפני שני עשוריהם – גם ייצוג בהיסטוריאוגרפיה. במיריה הרבה הייתה קבוצה נעלמת ונאלמת. הספר משמש, גם לפי דבריו הניה עצמה, מעין קול קולקטיבי שמאייר את הניסיון של חלק מהן ליצור לעצמן זהות מגדרית חדשה ומוגנתת ליחס המגדר הציוני, לפאטיות ולכפיות. הניסיון התרחש במסגרת הרחבה של המפעל הציוני, שהוגדר בחלקו כיצירה של חברה לאומית שבוח מתקיים בין המינים שווין אורי וחברתי. סיפורה של פקלמן הושך את המורכבות של ההתנסות זו, ובעיקר את הפער בין האידיאולוגיה המוצחרת של האזינוות הטוציאיליסטית, שדגלה בשוויון חברתי ובשוויון בין המינים, לבין הפרטיקה אשר ננקטה בפועל על ידי מוסדות התנוועה וטוכנים חברתיים אחרים אשר ייצגו את הציונות, הן כפרטים והן כמוסדות. היבטים אלה משתקפים בគורת הלא-סובייקטיבית של הספר, שמנבלת את ההגדרה "הטבעית" בין הפרטוי לציבורו: לא סתם היה של הניה פקלמן כפועלת בארץ-ישראל, אלא חי כל פועל, בהפשטה זו קורא החיבור להציג את גורלן של נשים בתקופת היישוב בנסיבות מושגית רזהה יותר של המחדל החברתי שנשאו מעצם היוטן חלם מהמפעל האזני?.

הגשישה הרווחת בהיסטוריוגרפיה לניטוח תחיליבי היוזדות אלה היא של מהם פצע וזקן.

⁸ ראו יהודת ארן (עורך) ספר העמיה השלישית, תל-אביב: עם עובד, 1964.

ראן דבורה ברנסטליין, "החלוצה בין היהודים: מעמידן של נשים בכהה העבודה בתפקידים נשיים", *תנ"מ* 28, 1-7, 1995.

היחסים בין לאומיות ומגדר. לפי הבנה זו הכוונה שהוענקה למפעל הציוני ולכינין מרים לא רק הכתיבתה את ההחלטה של נשים לשילוט הגברים במפלגות, בהסתדרות ובאיגוד המżąעי, ולא פחות מכך את האפליה המגדרית בשוק העבודה ובמקומות העבודה, אלא גם שימושה כשפה פוליטית שהצדקה אותה וסיפקה להן הרשאה.¹⁰ בדומה לקידימות הלאומית על פני מעמד בתפיסותיה של האליטה של תנועת העבודה, כך גם ביחס למגדר, לנשים ולפועלות. התיקון החברתי נדחה מפני המעשה הציוני, וההשתנות האקטיבית בו של אנשים מן אשורה נתפסה כאקט משחרר ומאפיל על פני חסר חברתי ותחוות אפליה, שהיו ברוכים בטהיליך היוזצאות של העובדים והעובדות ששימשו למפעל הלאומי יסוד ובסיס. חיבורה של הניה פקלמן אינה שוללת את סדר העדיפויות זהה, אך נמבטו החדר ובחשפו התנויות שהתעלמו מהן, הוא מסיט את נקודת הקובד מהאיידיות והפוליטיקה אל החברתי והאישי. פקלמן מבזירה זאת בצד רדאלית: מצד אחד היא מרגישה את המחדר שהמגזר האינדיביזואלי הנעשה פועל מושלמת, ומצד שני היא מקבלת את הנטול הכביד שתקולקטיב הציוני מושית על חירות הפרט. ניתן להoir את המתחזה באמצעות אמצעות הסתכלות על ארבעה ממדים בטהיליך היוזצאות של עובדים: הממר החומריאי, שאלת הזהות, בעית הייצוג הארגוני וחירות הפרט במסגרת הקהילה.¹¹

הממד החומריאי

חיבורה של פקלמן משמש מקור היסטורי עשיר, המסייע להמחשו של הממד החומריאי של מהליך שנבו מהאגרת גששית פעילה. הכללה העירונית והחקלאית של ראשית שנים העשרים נדרנית בספר כחומר יכולת ממשית לקלוט את כל

10. כפי שבא לידי ביטוי בכירור במאמרו של דוד בן-גוריון "היעוד הלאומי של מעמד הפועלים" (1925); ראו גם דוד דה פריס, איזידאליזם וביורוקרטיה: שורשיה של "ז'יפה האדונומיה", תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1999, פרקים 3-2 Tamar Meyer, *Gender; Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*, London: Routledge 2000, pp. 1-22 and 283-307

11. ראו: Ira Katznelson, "Working Class Formation: Constructing Cases and Comparisons", Ira Katznelson and Aristide Zolberg (Editors), *Working Class Formation*, Princeton: Princeton University Press 1986, pp. 3-44

ההגירה היהודית ולספַק לה תעסוקה. בתפיסתם של מתחשי העבודה היו שפע כוח עבודה יהורי בצד אבטלה כרונית בבחינת נתוניים טבעיים ומוכנים מאליהם. תחרות בין עובדים ובאים על מקומות העבודה מועטים הייתה בגורם העירוני עניין שבשגרה. עברו נערות ונשים התחרויה הייתה כפולה בחריפותה, משום שהעסקים היהודיים העדריפו לא רק עובדים ערבים בשכר נמוך, אלא גם כוח עבודה גברי, בפרט בענפים המרכזים של המשק היהודי באמצעות העשירים:

חקלאות, בנייה ותשתיות תחבורת.¹²

היכולת לעبور את סף הבנייה לעובדה הייתה תליה במספר גורמים: רשות קשיים עם מעסיקים שנטוותה לעתים קרובות עוד לפני העלייה לארץ, קשרים עם המסדר הסתדרותי והמפליגי שפעל בשוק כמתוך וכלשכת עבודה, וקשרים אישיים עם עובדים ועובדות מועסקים – שגם הם נטוו לעיתים קרובות בקבוצות העלייה ובקבוצות הקבלניות שמשפרן במגזר העירוני הילך גרגל. הסתדרות, המפלגה ולשכות העבודה של מועצות הפעלים נתפסו כתמותה להഷגת עבודה, אף שלא תמיד הן הבטיחו הצלחה. פקלמן ממחישה היטב עד כמה הוצאותם בשוק העבודה הייתה תליה לעיתים דזוקא בקשרים האַ-פורמליים, שהיו מבוססים באקלם על עיר מזא

מושתפת, ושסייעו בהഷגת עבודה או לפחות בחשיפה למקורות עבודה.¹³

למרות החלטתה שלא להסתמך על איש מלבד עצמה בניסיון למצוא עבודה, מזכירה פקלמן שוב ושוב את הזרקודה לעוזרות מכירות מתוך מנגןן המפלגה לשם מציאת עבודה, ואת הפטקאות של "סולל בונה" שהפיעלו את המנגנון המאוrgan של הסדרת עבודה. המנגנון הפוליטי, שהוא בידי מפלגת הרוב (אחדות העבודה), ובידי הפועל הארץ (מחלגת הפעלים הקטנה יותר), סייק ערוצים להכשרה מקצועיית, כגון קבוצות ההכשרה שבה רכשה הניה את מקצוע הרופאות, ואף תמייה לפועלים במישורי חיים אחרים – מטבחי הפעלים, משפטים חכרים

12. על האבטלה בשנות העשרים ראו ג'וני גל, האומנם נטול מרצונו? סיפורה של החתמודות עם האבטלה, 1920-1995, שורה בוקה: אוניברסיטת בר-אילן, נגבה, עמ' 37-64, וכן בת שבע מרגלית-שטרן, גளיה כככלים: תנועות הפלות

הארץ-ישראלית 1920-1939, יד יצחק בן צבי, ירושלים, 2006, עמ' 199-248.
13. ראו עריה פישמן ממעצת הפעלות לאגודות פועלי הבניין בתל אביב, 23 ביולי 1922 ולועדה לחולות העבודה על יד ועד הסניף לעבודות ציבוריות של ההסתדרות, 10 באוקטובר 1922, מכון לבון, 1-72-IV-250-1080.

שהיו מגנו משפט פנימי ללבון סכסוכים, ועוד. בהדרגה למר הפעיל היהודי העבודה שלו בمرة רבא באמצעות מוסדות ההסתדרות.

כינסה לעובדה לא הבטיחה מבון יציבות, ובדרך כלל רבות מהעבורות שהוציאו בעיר היו זמינות ושכרן נמדד. אין פלא, על כן, שפלמן מדגישה את הנידות הבלתי פסקת מעבורה לעובדה, בין שכונה עירונית לאחראית, בין עיר לעיר ובין העיר למושבה החקלאית. לחיסר השקט שלה היה יסוד חומרני, והוא גונתה בך עם שכבה נרחבת של פועלים עירוניים, שנידות (עיסוקית, גיאוגרפיה וקהלית) הייתה חלק מהగדרה ואופייה החברתי. המעבדים בין מציאות פרנסה כפועל לבין פעילות ביום ומעסיק פועלים לא היו עניין של מה בך. הם נמצאו במתוך עם השפה החברתית, הפעילת והלאומית שרווחה ברובד החברתי שלו השתיככה פלמן. מנהיגו של רוכד זה אף הכPsiו לעיתים קרובות את אלה שנטר לאינדיבידואליום כלכלי ולמה שכונה אז "התברגנות הפועל". עבר פלמן, לעומת זאת, אלו הן אטומרטיגיות טבעיות של היישادات הכלכלית. משום כך היא אינה מוצבעה על קומפליקט או סטייה כלשהם בין המציאות החומרית שהכתיבת מעבדים כגון אלה לבין המחויבות האידיאולוגית לקולקטיביות.

חברה של פלמן צובע בצלבאים קודרים לא רק את התתנותות בשוק העבודה אלא גם את חווית העבודה עצמה. על רקע האידיאו-צייה שנעשתה לזיקה בין בניין מדינה ועובדת, היא מאירה עז כמה סביבת העבודה העירונית של המהגרים והעבדים בשנות העשרים היטיבה עט העובדים בך שספקה הזדמנויות תעסוקת, אך גם חשפה אותם לתנאי עבודה קשים ולרמת חיים נמוכה. בהיעדר חוקה מדינית מגנה על עובדים, הייתה העובדים, בדומה לעבודות אחרות, נתונה לשירותם לב המUSIC, לתחרות עזה בין העובדים, ל קנאה ולהשׂגות. מכאן גם מובן הרוע התלות במוסדר האציבור-פובליטי בחיפוש אחר עבודה נותרה בעינה גם במקום העבודה עצמו. בתנאים של אבטלה חרונית, הגובל בין החיפוש, מציאת התעסוקה, אובדן והחיפוש המחדש אחדיה, היה מעורפל ביותר.¹⁴

14. לתפיסה הארגונית של פעלת שטח בקרב פועלות בשנות העשרים, ראו ראיונות עם פרומה טיגר על ידי דוד נתיב, 14 בנובמבר 1974 ו-3 בדצמבר 1974, מכון לבון, ועל ידי דוד רה פריס, 18 בינואר 1984, בידי המראיין; ראו גם רפנה יורעלן, "תנועת הפועלות בא"י מראשיתה עד 1927", *קונדרה* 32, 1984, עמ' 109-140.

התנסיות אלה מתקבלות בחיבורו ביטוי מוחשי. פקלמן מצמצת תפיסות יצרניות שקדשו על ידי האידיאולוגים של תנועת העבודה ועל ידי קבוצות עובדים במגזר החקלאי ובערים. העבודות הפיזיות שהיא אינה בוחלת בהן, החתרפכות שלה על סיפי הבניה למקצועות שנחטפו בשוק העבודה כמתאיםibus בעיקר לגברים, ולא פחות מכך התתקשות הסגפנית שלה על מוסר עבודה וסולידריות בין עובדים – כל אלה היו חלק מאידיאולוגיה ומאסטרטגיית היישרות שכבים שאפו לממשה, וربים הבניה כחלק בלתי נמנע של התערויות בחברה הארץישראלית. במצב של אבטלה מתמדת במהלך רוב שנות העשרים, העדר חוקי עבודה ותחרותות קיצונית בשוק העבודה (בין ערבים יהודים, בין עולים חדשים וותיקים, בין בעלי מיומנות למחוסרי מיומנות), המהגרת הנعشית עוסקת נדרשה לשכלי אסטרטגיות פעולה ובכל זה, כפי שהרגים ניסיונה של פקלמן בענף התקב וbiz'ot פרטיה, לנסות להינתק ממעגלי התלות שהעבדים והעבדות נמצאו בהם.

הבולטת באסטרטגיית הייתה אסטרטגיית "הטשטוש המגדרי" שנקטו חלק מהפועלות. זו השתקפה בבחירה לבוש אוריינטלי וגברי ועיצוב תרבותם גופנית חדשה, שטשטה הבדלים פיזיים ויצרה מעין גוף אנדראגוני, בייצוג עצמי של האישה בשוק העבודה כבעלota והות נשית עモמה, ובמערכות התרבותיים של תנועת הפעלים, בפוליטיקה של מפלגות הפעלים ובמוסדות התרבותיים של תנועת העבודה.¹⁵ אלא שכפי שמראה החיבור, טשטוש המגדר, שפקלמן מגלה ריבים ממאפיינו, היה בדרך כלל מאבק נכזב. כדי לקבל עבודה שאישו בעיר על ידי גברים, להתميد בהן או להתקרם לטובות מהן, נשים נדרשו למערכות קשרים ולהפעלה לחץ, שגברים נדרשו להם במידה פחותה. בפועל, ערפל הזהות המגדרית יכול היה לשמש כאמצעי חיוני בידני נשים להיקלט ולהתערות ורק חלק קטן של שוק העבודה ומקומות העבודה. במעבריה של פקלמן מעבודה לעובודה וממקום למקום החלך והעמיק הפער בין תקוותיה לעובודה לבין יחס נוטני אליה, בין ציפיותה להשתтир לקהילה לבין בידותה.¹⁶

15. ראו בילי מלמן "מן השולים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ-ישראל, 1890-1920", ציון, 62, 3, 1997, עמ' 243-278.

16. לאסטרטגיות אלה ראה רחל קאנלסון-שור (עורכת), דברי פועלות, תל-אביב: מועצת הפעלתה, 1930.

פקלמן מראה אפוא כיצד תהליך הפוליטיזציה של הנשים היה עקלקל, בלתי צפוי ונצרך לגב ארגוני קולקטיבי מוצק, שנוכחותו טרם הרגשה. האידיאולוגיה והשיח התרבותי שדריכרו על "היעוד הלאומי של מעמד הפועלים", "סוציאליזם קונסטרוקטיבי" ו"תנוועת פועלים", נדרשו דלים מכדי להסביר ול解释 מוזר לכובד הקשיים החומריים שבהם היו נתנות עובדות בעיר. בזעמה של פקלמן, ועוד יותר מכך בשתקתה, היא מצביעה על הקשיים להסביר את הניגודים הללו ואת החולשה של הרטוריקה הלאומית להטמיים. כמו שהייתה חי עיטה ועובדת מלאים, ולא עסקה בהתחבות מתחמורת בניסוחים אידיאולוגיים כאלה או אחרים, היה עבר פקלמן משחו מקל (ולא רק הרוא) בהצבת הממד החומרי במרקזו של החיבור, אולי אפילו בעצם כתיבתו.

זהות של פועלות

סיפורה של פקלמן הוא מאגר עשיר להבנת הרכז-ممירות זהותה של עובדת יהודיה בארץ-ישראל של שנות העשרים. רב-ممירות זו, שהשתקפה בשפה, בהתיחסות ובהתנהגות, הייתה למעשה הונגה התרבותי של פקלמן, שבעזרתו היא האזיקה את סבליה ואת טענותיה לחיות ולמרחב. על בסיסו היא פעלת, והוא שירט אותה בחתמודדות במצבים שונים. הון תרבותי מגוון זה יצר את מרחב הפעולה, את החירות שפקלמן חשה בתוך ההקשרים שאימנו לכבול אותה, והוא סייק לה תמיכה בחתמודדות עם הבדידות החברתית ומעלה לכל עם האלימות של הגברים. בין כלים או מאגרים אלה ניתן לנحو את הפן הממעדי, השפה הלאומית והזהות המגדרית.

הנטיה הholistic וגוברת של המהגרים לחשוב ולהתnzג כעובדות הייתה סמן בולט להיווצרותו של מעמד חברתי של עובדים ועובדות. בין מאפיינים מוכננים אלה של הזהות הפועלית בלטו הענקת חשיבות לעיינה לעבודת הכפifs ולמציאות פרנסה בענפים ייצרניים, התחרות על מקום העבודה (בין יהודים לעربים ובקרב יהודים), הכרה לעמוד מול מעסיקים יהודים במאבק על שכר ותנאי עבודה והיעדר הביטחון התעסוקתי. המהגרות המגנות לאויקלט במושבה החקלאית או המתישבות בעיר נעשו לעובדות דרך המובן מאליו זהה, הטמעתו בחשיבות היומיומית והבנת הנחות היוסדר אורות צורת התפקיד של שוק העבודה, עוצמת

המעסיקים והכשור שלهن ושל עוברים בכלל להתארגן. פקלמן מASHASHת לעתים קרובות את היסוד החומרי הזה של והות פעילות. כך, למשל, כאשר היא מאלצת פועלים גברים לקבללה חברה בקבוצה של פועלן בניין; או כאשר היא נעה ונדה בין מקומות שונים כדי למצוא תעסוקה; או כאשר היא עומדת על זכויותיה בסיכון עם מנהלי העבודה. בהיבטים אלה היא מוסיפה נופך וחווית שמייעים לנו להבין את ההשתנות של הפעלת כפי שהיא באח לידי ביטוי במקורות ראשוניים

אחחים אודורות נשים עובדות בהיסטוריה ארצישראלית.¹⁷

לאומיות הייתה כמובן לא פחות חשובה מכך. מראשיתה של תנועת העבודה בארץ-ישראל היו פעולות וציונות כרכות זוכו, ופקלמן ממחישה זאת בהדגישה את הזיקה לצוינות כאמור מרכז של הזות הפעלית המתגבשת בעיר. הנטייה להתנגד בעובדת ולהיות חלק משכבה חברתיות שאורתה ורבעה פועלן, הייתה ככלוי נפרדת לחולין מעשה העליה לא-ארץ, מהמאיץ לדבר עברית, מטיפות תחושת השוני והמורח מעובדים (שכל אינם נדרנים בספר), ומהשתפות יומיומית בمسגרות הפנאי והחויה הציוניות. מעט מהעובדים היהודים בשנות העשרים הפרידו בין והות הפעלית והלאומית, בין חברותם בקהילה ההסתדרותית או באיגוד המקצועי לבין השתיכותם לממסד ולקהילה ציונית. פקלמן משקפת זיקה זו בין פעילות לאומות היבט, כפי שעלה גם במכתבי פועלות משנהות העשירים ובכתבות של עובדות שיופיעו ב"דבר הפועל" הסתדרותי משנות השלושים ואילך. פעמים רבות בספר מברוחה הניה כי חשבותו של היחיד יכולתו לתרום למען הכלל, בהtagיותו לטובת המטרה הלאומית ("וזאת יש צורך בקשרנות אהיה שמחה להיות קרבן על מזבח מולדתי"). מחשבותיה נתונות לבניין הארץ ו"סבלו של הפרט אפס הוא לעומת סבל כל העם. בחקואה שעמי לא יסבול עוד מהגלוות – שכחתי את סבלי שלי". גם בראייה לאחר, בשעת כתיבת הספר, שנים מספר לאחר והתרחשויות האירועים, היא מכונה את עצמה בשיר הפותח את הספר "האישה העובדת שבראש הגימה הייתה המולדת".¹⁸

17. ראו "מפעליותיה של מועצת הפועלות, תרפ"ב-תרפ"ג", פנקס 1, 5, 1923; דין וחשבון לועידת הפעילות הרבעית, הוועד הפועל של ההסתדרות, תל-אביב 1932.

18. ראו תנועת הפעילות ליובליה, הוועד הפועל של ההסתדרות, תל-אביב 1946; השוו לרחאל אלבז'ר-דור, "נשים באוטופיה הציונית", גטדרה 1992, 66, עמ'

בבבعت מרגע חיבור את חיוניותו של הפן המגדרי לזהותה של הפעלת ולצימור הפלילי-ציוני. ההיסטוריה הרבתה להזכיר על הערתת העסקה של גברים, על האפליה המגדרית שנגנו הסתדרות והאגדה המקצועית, ועל הייחור של עלמה החומרי של האישה העובדת לעומת זה של הפועל הגבר. הקולקטיב ההסתורתי, כפי שרומו היומן, היה רחוק מלהקל על בניית הזרמוויות והיה באידיאולוגיה הציונית אך מעט כדי להקל על תחושת התסכול העמוקה של נשים שניסו להיקלט בשוק העבודה העירוני של שנות העשרים ובמקומות העבודה היהודיים. רמת השכר שליהן הייתה נמוכה מזו של הגברים, קביעותן פחותה, והן היו חשופות יותר מהגברים לפיטורים ולמעגל האבטלה הכרוני. אסטרטגיית הטשטוש המגדרי, אשר נקתה על ידי נשים בניסיון להתגבר על בניית הזרמוויות הלא-שוויוני ועל האפליה המגדרית בעבודה, לא יכלה לייצר שינוי של ממש.¹⁹

פקלמן מאפשרה להבחין כיצד בתהליך היישות לעוברת משמשות במקביל זרויות שונות – לאומי, מעמדית ומגדרית. זרויות אלו לא היו אלא כלי לבנה ואמצעי תמודדות. הציונות של פקלמן צבעה את התנסיותה כעוברת וסיפקה להן מעין הצדקה והיגיון. סבלה החומרית, שהיא מרביב בה עמוק בזותה כעוברת, העניק לבירורתה בתוך הציבור הציוני משמעות, כל עוד נתפס במונחים של הקרבן היוזע שעל הפרט להזכיר למען המטרה המשותפת. זהותה המגדרית, ובעיקר זו שביקשה לעורפל את קויה התיחסם בין המינים, הציעה על אפשרות חילוק ואלטרנטיבית לשדור בתקופה זו ובקשרים אלה. אולם פקלמן גם מודוזת על המאבק הייחודי לנשים על עבודתה, ועל הצורך של הפעולות להדוף את התחיוסות המפללה של הגברים. לפי המחברת פועלות הנשים מתוך קונפליקט פניימי, אשר לצורך פתרונו עליהם ליותר על מאבקן המגדרי ולקבל על עצמן את דמותה ותקיידה של האישה, כפי שהוא עוצב על ידי הסביבה החברותית – דהיינו, להסתפק בתפקידים נשיים מסורתיים בתחום משק הבית וגידול הילדיים ללא יצוג חולם והשתתפות במרכזים הכהוניים והפוליטיים. ההכרה בכךן זה

Laura L. Frader, Sonya O. Rose, "Introduction: Gender and the Reconstruction of European Working-Class History", Idem Editors, *Gender and Class in Modern Europe*, Ithaca: Cornell University Press, 1996, pp. 1-33.

בעיתת הייצוג הארגוני

החוואר המצו依 בארכיווינט והנוגע לעובדות בחברה הארץישראלית – כיחידות, כশכירות וכהברות בקבוצות עבודה ואגודות מקצועיות – הוא רב ועשיר. ההיסטוריה והגאוגרפיה המעתה שניתחה אותו הראישה כמה חסר הידע שבידינו אודות המציאות האורבנית שבת חיו העובדות ושבה טיפחו אסטרטגיות היקלטות והישרות. סיפוריה של פקלמן מעיר את המקורות הללו בחשפו את התהלהק הכלכלי והחברתי של מהגרת ציונית שנעשית פועלת, ואת המורכבות התרבותית שלילוותה אותו. אולם היום גם מבליט ממך פוליטי שהיה חלק בלתי נפרד מההתנסות של נשים עובדות בתקופה פורטטיבית זו של השלטון הבריטי בארץ-ישראל. הוא משאש שני מאפיינים של הקהילה החסתריתות בשנות העשרים. אחד היה סדר העדיפויות הדיעו של תנوع העבודה, ש"בנין הארץ" בראשו וחרבה מתחתיו השווין בין נשים וגברים. הקושי לתרגם את האידיאולוגיה של שוויון מגדרי בחברה החקלאית למציאות העירונית העיר בעתים על פסיבות וחונחה. המאפיין השני היה האידישיות של מוסדות התנועה כלפי הפעולות, בעיקר בשכנוו נוטני העבודה היהודיים בערים השונות לקבל פועלות לעבודה ובחבצ'ת נשים בתפקידים מפותחים בארגוני הפעולים המקומיים. הציפייה של הפעולות ממוסדותיה של תנועת העבודה למלא את החסר בייצוג ארגוני הלבב ובבראה. לפיכך פקלמן ראה ציפייה מופשטת ממוסדות עליונים מרוחקים אלא חיפוש אחר נציגות בשטח, במקומות העבודה עצם ובkahילה, היכן שייחשי הכוח שהמהגרת והפעולות נקלעת בהם מחייכים יי'זונג קולקטיבי. ליד הווער הפעול של החסתריות בתול-אביב פעל להנהגה הארץית של מועצת הפעולות, שנבחרה בוצעות כלויות. בשטח פעלו ועדות של מועצת הפעולות שהיו נאמנות אליה, אך גם למועצות הפעולים ששימשו לחן מסגרת מקומית.

Kafkafi, Eyal, "The Psycho-Intellectual Aspect of Gender Inequality in Israel's Labor Movement", *Israel Studies* 4,1, 1999, pp. 188-211

מצב זה הביא לכך כי לעיתים נוצר קונפליקט בין האינטלקטואלים ברמת הארץ לבין האינטלקטואלים בדרמה המקומית. הרפוז החוזר במקומות השונים העיר כי הדאגה לענייני הפעולות הייתה מושנית, וכי הביקורת התרדירה על כך נשלה בטיעונים של העריפות שיש להעניק לבניית מוסדות חברתיים ותרבותיים, לארגון במקומות העבודה ולהשתלטות על שוק העבודה.²¹

המרחק שנוצר בין מוסדות תנועת העבודה ומועצת הפעולות בפרט מצד אחד, לבין העובדת כאדם וכפרט, איננו תכונה מפתיעה בהיסטוריה של תנועות עבודה ובתחביבי התמסדות בירוקרטים של קהילות עובדים ואיגודים מקצועיים. אלם אצל פקלמן מוצב המרחק הזה באור מורכב יותר. התרכזות של מנהיגות הפעולות מנשות השורה לא נבעה מ"התברגות" של המנהיגות במפלגה ובhistadrut או מ"בגידה" באינטלקטואלים של העובדות. ההתרחקות נבעה דווקא מהרגשת יתר של היבט הלאומי ושל המחדר החברתי שדורש המפעל הציוני, דהיינו, ההסכמה "מלמטה" של הפרט עם הווייתו הזה. ביצגן סדר יום שהוכתב על ידי המנהיגות המפלגתית, הלכו מנהיגות הפעולות והתרכז מסוג האנשים שפקלמן נמנתה עמו, ושהתנסויותיהם תבעו התייחסויות ישירות יותר.²²

הספר מsegir לפיכך את בעיית הייצוג, כפי שהתרפתחה בתנועת העבודה בשלבי יצוגה הראשוניים. זאת ועוד, הוא מекעקע את הטענה שהশמיעה האלית הפוליטית, כאלו תנועת העבודה ותנועת הפעולות בפרט ייצגו נאמנה את העובדות, בודאי בשיטה – בשוק העבודה ובמקומות העבודה, אך גם מבחינה פוליטית. הארגון הסקטורייאלי והנפרד של פועלות במסגרת הhistadrut כלל לא יכול היה להשלים את החטר הפוליטי הזה, שכן בהנחת שתி מפלגות הפעולות הראשיות – אחירות העבודה והפועל הצער – היו מעט פוליטיקאים של עובדים ועובדות. לעיתים קרובות פעליתן של אלה הסכינה עם החלטותיה ומעשייה של הנהגה הפוליטית.²³ החיבור של פקלמן כמעט להתייחס לעניין באוצרה ישירה,

21. על ארגון הפעולות בעיר, ראו דין וחשבון של מועצת הפעולות לשנת 1926-1931, בקראות ועידות הפעולות הרבעית, תל-אביב 1932.

22. ראו דין ועידה הפעולות בשנת 1927, מכון לבון, IV-230-5-12.

23. ראו דברי ועידה הפעולות השלישית, 1926, מכון לבון, 2-230-IV.

אך מסגנון הרטוט של המנהיגות שמופייע בו, ברורה הביקורת שהוא מכיל. יתרה מזו, פקלמן מעבירה לקוראה תחושה מעוממת של דחיה מהפוליטי, ובכך היא מותירה אחריה רמז חשוב להיסטוריונים: במורשתה ההיסטורית של תנועת העבודה נפער כבר בשכליה התגבשותה הריאווניסם פער בין התగבורות כוחה הפליטי ביישוב לבין כושחה לייצג עובדים ועובדות.

קריאה תינר

ספרה של פקלמן מציג שני פנים: מצד אחד הוא מאיר את חולשותיה של תנועת העבודה בשנים הראשונות לקיומה של ההסתדרות ואת פעילותן של מפלגות הפליטים במסגרתה. בכך הוא קורא להיסטוריונים של עובדים בתקופת המנדט לבחון מחדש את היעדן הייצוג של עובדים מהשורה, את רפיונות הארגוני של פועלים פשוטים, ואת אחד המאפיינים בהיסטוריה של תנועות העבודה – אידישות והימנעות של אנשי ימיום מקטביזם חברתי ופליטי. מנגד מציג הספר פן הפוך ופעלתיyi מאוד, שמתיחס להיסטוריה של עובדים בעולם הרחב. היסטוריה זו רוויה באקטיביזם ומחלתאותו. קשת רחבה של פעולות קולקטיביות – ארגון, מהאה, שביתה – העניקה להיסטוריה זו דינמיות, ולעובדים – טעם לייסוריהם. ההיסטוריה של תנועות העבודה היו לעיתים קרובות תולדות ייטודן של קהילות עובדים וצורות התארגנויות אלטראנטיביות. וקהילות אלו – בדומה להסתדרות – ביטאו את הבשלתו ושיאו של האקטיביזם שלחן. אולם לעיתים קרובות התעלמה בספרות שעסכה בעובדים, במפלגות סוציאל-דמוקרטיות ובתגבורות העבודה, מהיכולת של קבוצות קטנות וחלשות ושל פרטימיסטים בדורם המערכאות החברתיות הרחבות הללו לבטא יוזמה ופעולה ואף דפוסים של התנגדות. מעט ממשדים יכולו לאחרות התנגדות מסווג זה, בפרט משומש שכה התרgalו לאידישות, ובפרט לפאסיביות ואף ל"התברגות" של הפעלת העירנית. בהיסטוריה של פועלות בתקופת המנדט ניתן למצוא סוגים שונים של התנגדות: קובלנות כנגד לשכת העבודה של ההסתדרות על סדרי התור שלה, שיתוף פעולה של פועלים יהודים עם עובדים ערבים ואף התהממות של חברי מashboard מיטים להסתדרות. התנגדויות כגון אלה היו אולי רפואת, אך הן נתפסו כחריג, כמעשה של השולים החמורים ולעתים כאוים על הקולקטיב. הביקורת של פקלמן על הקהילה

ומוסדותיה ממחישה עד כמה רבה היא עוצמתו של הממר החתני הזה בספר, וביטוייה כאב.²⁴

התנגדויות העיקשות של פקלמן טענות מואוד. הן נעות על הציר בין דיבור ישיר עד בוטה על נושאים הנחפסים בעיניה כעיוותים בין אישיים או חברותיים, ועד שתיקה. גם השתקה מכילה בתוכה גוונים רבים: שתיקות של מבוכה, של בושה, של עלובן, של הסתרה, ולצדן שתיקות רועמות, שמתוכן עולה זעם אזכור הרבה עצמה מכל מעש. אורט יותר משחיא מורדות, היא צרה לעצמה מרחב, חללים של חירות, תחומיים של כבוד וחשיבות עצמים, לעיתים של צדק מוחלט. זעמה של פקלמן מאייר יותר מאלף מיליט את אופייה של התנגדות האזרחית כזרת פעללה. התנגדות זו היא לאו דווקא חלק ממיליטנטיות קולקטיבית מאורגנת, והיא אף משקפת את הידרדה של זו. חשיבותה בכך שהיא הייתה חלק בלתי נפרד מההפקה של פקלמן ממהגרת לפועלות. היא קרובה לנטיי הפעולה המאורגנים ולМОקורים – מועצת הפועלות, סנפי אחרות העבודה והפועל העיר, לשכת העבודה ההסתדרותית – אבל היא לעולם לא חלק מהם, ורתקשה היא שהללו מוגבלים לא פחות מאשר הם אפשרים ו会议上ים. בדרך מהגרים ההופכים לפועלים, היא נזקקה לידע המקומי שלה, ליכולת לאALTER על מנת להסתדר. היה אליה מידי פעם להרכיב מחדש את המציאות ואת הבנתה אותה, ממש כפי שעשתה כמה שנים לאחר מכן בחיבור הספר הזה.²⁵ התעלומות של מועצת הפועלות, של עיתוניה "זכר הפעלת" ושל הנהגת הנשים במפא"י מהופעת הספר של פקלמן ומתוינו הווים שיקפה את הדילמה של האלית הנשית-פעילתית בתגובה העבודה בתקופה זו, שהספר מדבר הרבה עליה: מחר-גיסא, שאיפה לייצג אינטלקטים מגדריים, לגונן על עובדות, לסייע להן במאבקן בשוק העבודה ובכירוקרטיה המפלגתית וההסתדרותית. מאידך-גיסא, סדר עדיפויות ברור של לאומיות וציונות בראשו, ושכל עשייה חברתית כפופה לו. במשמעות זה שמו ציונותopolיטיקה קדמו לציוג, לשווון הזרמוניות ולצורך חברתי, העוברת נזחה ונעלמה. הכתיבה של הנהגת העובדות בהסתדרות העידה שהיא הייתה מודעת לדילמה אך ידיה

24. לחשנות של הנהגת תנועת העבודה כלפי חברות הפטדרות, ראו למשל אבא חושי (מוסרי מועצת פועלי חיפה), טויטה ל"טיזים של דקטיגורה למשפט ציבורי על החברה 'אשת החבר' ", 7 נובמבר 1937, מכוון לבון, 27-1-730, IV-250-27-1.

25. פורמן, עירה 4 לעיל, עמ' 61-66.

הייו כובלות. חוסר האונים של פקלמן בשוק העבודה, בביורוקרטיה, בקהילה, לא היה אם כך אלא השתקפות של חוסר האונים המנהיגות. ההתנגדות המתנגדת שהיא טיפחה לא הייתה ולא יכולה להיות מנת חלקה של הנהגה, אלא שימושה כלי ייחודי של פרט בתוך מערכ תنوועתי-קהילה, של שניהם אפשרויות פעולה שונות וקצב התרבותות שונה.²⁶

ניתן לראות את הייעדרו התייחסות לספרה של פקלמן גם בצדקה אחרת. פקלמן מתנגדת, יוצאת נגד מגנונים מסדריים וזעמת עליהם, אך אינה שוללת את שפטם הפליטית ואת האידיאולוגיה שלהם מייצגים. גם כאשר היא משלמת מחיר אישי כה כדי וחשה שהקהילה נידחת אותה ובוגדה בה (לאחר שנאנסה והרתה), היא איננה יוצאת נגדו ונגד ערכיה. מכאן שגם לפועלתה יש גבולות, ולעתים היא נדמית קונפורמית לא פחות מאשר קורתא תיגר. האפיילוג הפמיניסטי מאת בעל-טקסה, בן זוגה, שחותם את החיבור, מדגיש את ההצלחות של פקלמן עצמה מציה לאורך כל היום בצדקה אחרת – בין יצירות חללים של חיירות פעללה וחופש מחשבה ומעשה הצד אחד, לבין הימנעות מהמצבת אתגר למערכות הסמכות שבטעמים נוצרו חללי חירות אלה מלכתחילה. בהיסטוריה של עובדים יש חשיבות עצומה למורי מאופק מסווג זה, משום שהוא ממחיש את הקונפורמיות

החברתי שלעתים מאפיין איגודים מקצועיים ותנוועות עבודה.²⁷

להתנגדותה של פקלמן ביטויים רבים: הלבוש חרוץ המגדר, אסתטטניות הטשטוש המגדרי שהיא נוקטת – על מנת להיטמע בשוק העבודה על-ידי איזוז דפוסי התנהגות גברים וההתבססה הגלויה אל מול מסגרות מסדריות וחברתיות. קריית התיגר והתמשכת מציבה את פקלמן כمفטרלית על גבולות הקהילה שבה היא חיה, תוך כדי בחינה בלתי פוטסקת של גבולות אלו, של המotor והאסור, ושל כוחה שלה. נראה כי דרך פעללה זו מזינה אותה, את עצמה, ונוננת טעם או משמעות לסלבל ולקשיים העובדים עליה. להיסטוריונים של עובדים,

26. דברה ברנסטיין, "מעמדן והתארגנותן של נשים עובדות ביישוב העירוני בשנות העשרים והשלושים", *קטדרה*, 34, 1985, 144-115.

27. דברה ברנסטיין, "מה שודאים משם לא רואים מכאן: היבטים ותובנות בהיסטוריוגרפיה הישראלית", *סוציאולוגיה ישראליות*, 1, 1999, עמ' 37-32; ראו John Burnett, *Useful Toil: Autobiographies of Working People from 1820 to 1920s*, London: Routledge 1994.

המנטליות העיקשת זו חסוכה ביותר. היא חלק משורה של התנהגוויות ומעשים שעובדים יכולים לנוקוט במסגרות הסמכותיות והתלות שנקבעו להם. בה בעת שתיקתה הזועמת מצביעה על הגבול החברתי שהוא ממאן לחוץ. כתיבת האוטוביוגרפיה היא זעה, היא קריאה ברורה לשומות לב, מעין רפואי עצמאי באמצעות כתיבה של עוברות שהתפכה, שהתרורה לעצמה לכתוב בוגר ולהשמע את קולה. אבל מעט נמצא בה מרד אידיאולוגי, נגד ציונות ונגד סוציאליזם, כוודאי לא שלילתם. גם רגעי השתקה הרבים הנרמזים בספר, אשר שיאם הוא זעם רב ושאיפת נקם, אינם אלא קריאות תיגר שמצוית בפעולתה לחוקים הלא-כתבניים של האתוס החברתי המעליה על נס את עליזנותו של הציבור על עניינו הפרט. הקהילה שלא הגiba להופעת הספר המשיכה ואף חיזקה את הבפניות הזה כאשר אפשרה לפקלמן לצאת כנגדו מבלי למורוד בה. פקלמן מסרטת דמות פועלית ובת-פנים, ששפחה הפוליטית האישית היה של מרד מתמיד שאיננו מתחמזה, שיש בו גם השלמה, ושובקתו נותרת מובלעת. החיבור חזוף לא רק עם, קובלנה, עצמות והתנגורות אלא גם את ההבדל בין פעולה קולקטיבית לבין פעולה אישית, שדי לה בהתרחקות, בהתנקות, ביצירת מרחב פרטי בשלעכמו ותו לא. דומה שהיה באלה ביוני מצה של המחדר החברתי ששילמו פקלמן ושבמו.